

УДК 37.013.75

**Дотримання принципів академічної доброчесності в освітньо-науковому середовищі ЗВО**

**С.І.Губіна, Л.В. Мельник, В.А.Фрицюк**

**Анотація.** У статті проаналізовано поняття «академічна доброчесність» з огляду на культуру якості, яка сприяє підвищенню конкурентоспроможності європейської освіти завдяки забезпеченню її якості через усвідомлення необхідності розвивати культуру і поширювати найкращий досвід у цій галузі. Встановлено, що особливо актуальною криза академічної доброчесності постала в умовах сьогодення у зв'язку із розвитком, впровадженням та широким використанням інформаційних інтернет-ресурсів та технологій для подання у вільному доступі результатів інтелектуальної власності серед української наукової та освітньої спільноти. З'ясовано, що механізм дотримання академічної доброчесності в Україні із врахуванням положень Проєкту сприяння академічної доброчесності в Україні – SAIUP за підтримки Посольства США висвітлений у Методичних рекомендаціях для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності, в основу якого закладено шість основних блоків. За результатами аналізу світового досвіду доведено, що напрацювання практичних навичок якісного академічного письма – то є складний процес, опанування якого потребує самовдосконалення, постійних і наполегливих зусиль. Розглянуто та проаналізовано засади успішного навчання академічному письму. Доведено, що академічна доброчесність у сучасному світі є тим основним важелем, який будує фундамент внутрішньої гармонії людини, стійкість її характеру та послідовність морального образу. Представлено способи покращення академічної доброчесності під час підготовки здобувачами вищої освіти письмових робіт.

**Ключові слова:** якість освіти; забезпечення академічної доброчесності; вища освіта; освітня діяльність; студенти.

**ВСТУП**

**Постановка проблеми.** За сучасних умов розвитку суспільства проблема академічної доброчесності в освітньому середовищі відіграє вагоме значення. Особливо актуальною криза академічної доброчесності постала в умовах сьогодення у зв'язку із розвитком, впровадженням та широким використанням інформаційних інтернет-ресурсів та технологій

для подання у вільному доступі результатів інтелектуальної власності серед української наукової та освітньої спільноти. Зазначені інформаційні ресурси надають можливість до використання чужих наукових ідей [1; 3; 8].

Основоположними принципами академічної порядності має бути чесність, довіра, повага, справедливість та відповідальність, яких слід дотримуватись усім учасникам академічного простору. Головною причиною виникнення академічної доброчесності в Україні є відсутність у ЗВО глибокого розуміння того, чим саме є академічна доброчесність, а також процедур, які мають цю доброчесність забезпечувати [4; 10].

Однією із засад державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є академічна доброчесність. Так, статтею 42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність визначена як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [11].

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.*** З метою підтримання академічної доброчесності у жовтні 2018 р. для закладів вищої освіти на законодавчому рівні Міністерством освіти України було розроблено докладні та змістовні Рекомендації з академічної доброчесності [13], а також в результаті проведених тривалих обговорень та дискусій стосовно академічної доброчесності окремо доповненням до рекомендацій подано Розширений глосарій термінів та понять із академічної доброчесності [15]. У глосарії доступно та зрозуміло викладено усі основні визначення, які є чіткими орієнтирами для викладачів та студентів закладів вищої освіти. Такі матеріали було розроблено в межах Проекту сприяння академічної доброчесності в Україні – SAIUP за підтримки Посольства США.

Механізм дотримання академічної доброчесності в Україні із врахуванням положень Проєкту сприяння академічної доброчесності в Україні – SAIUP за підтримки Посольства США висвітлений у Методичних рекомендаціях для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності [13], в основу якого закладено шість основних блоків.

Перший блок – «Набуття студентами компетентностей з академічної доброчесності та навичок якісного академічного письма». У даному блоці мова йде про те, якими компетентностями для дотримання академічної доброчесності має володіти науково-педагогічний працівник, якими має оволодіти здобувач вищої освіти, а також викладено пояснення щодо прийомів навчання студентів належному академічному письму.

У другому блоці подано рекомендації щодо роботи з викладацьким колективом. Зокрема, про способи мотивації викладачів, які є вимоги до них та як створити у закладі атмосферу академічної доброчесності.

Третій блок присвячено питанням санкцій, які можуть вживатися до викладачів та студентів за порушення академічної доброчесності.

У четвертому блоці надано рекомендації щодо створення кодексу академічної етики та етичної комісії закладу вищої освіти для вдосконалення внутрішніх процедур дотримання доброчесності.

П'ятий блок надає орієнтири для закладів щодо вимог до письмових робіт, які допоможуть забезпечити академічну доброчесність. Разом з тим, у цьому блоці методичних рекомендацій надаються поради, як проводити захисти письмових робіт.

Шостий блок Методичних рекомендацій присвячений особливостям перевірки на академічний плагіат дисертаційних робіт та їх публічного захисту [5].

*Метою статті* є аналіз особливостей забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності учасниками освітньо-наукового процесу задля покращення якості освіти у ЗВО.

Варто зазначити, що першочерговою основою формування доброчесного академічного середовища в закладах вищої освіти є розуміння усіма його членами необхідності дотримання принципів академічної доброчесності: науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти [2; 6]. На академічній доброчесності базується довіра між колегами, роботодавцями, замовниками освітніх і наукових послуг, спонсорами, грантодавцями та іншими стейкхолдерами. Наявність інтелектуальної власності надасть змогу залучити кращих студентів, викладачів і науковців, які формуватимуть репутацію закладу вищої освіти, та, відповідно, сприятимуть стійкому його розвитку і конкурентоспроможності на освітній ниві.

## РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Напрацювання практичних навичок якісного академічного письма – є складним процесом, опанування якого потребує від здобувачів самовдосконалення, постійних і наполегливих зусиль. Успішне навчання академічному письму доцільно будувати на таких засадах:

– включення академічного письма до освітніх програм як окремої складової; зокрема, основи академічного письма (неприпустимість плагіату, вміння формулювати й доводити власні думки й висновки, оформлення тексту згідно зі стандартами) доречно викладати бакалаврам; більш просунуті навички вироблення власного авторського стилю здобувачі набувають під час написання випускної кваліфікаційної роботи (проекту) як повноцінного дослідження обраної теми; важливі питання для аспірантів – академічне письмо іноземною мовою, структура наукових статей;

– навчання певним елементам академічного письма усередині конкретної дисципліни, яка передбачає підготовку письмового завдання: якщо курс академічного письма буде окремим, його може вести інший викладач, студенти можуть не застосовувати опановані в цьому курсі інструменти при підготовці завдання з іншої дисципліни; тобто, окремий курс письма може сприйматися відірвано від контексту іншої дисципліни та потреб студента в її межах;

– пояснення сутності, особливостей та причин шкідливості (неприпустимості) плагіату має відбуватися якомога раніше, на початку вивчення дисципліни;

– приділення уваги детальному поясненню вимог до письмового завдання; неконкретні та недостатні вимоги до письмового завдання – є типовою скаргою українських студентів;

– вживання санкцій за плагіат має бути лише після того, як викладач переконався, що студенти зрозуміли, як уникати плагіату; санкції мають бути відповідними до обсягу плагіату, вони мають реально застосовуватися до більшості порушень, інакше виникає несправедливість стосовно тих, хто не зазнав санкцій за порушення доброчесності, а також тих, хто сумлінно виконав свою роботу (вони одержують ту саму оцінку, що й «порушники»);

– прагнення до роз'яснення й навчання; варто поважати студента та його гідність: студент часто щиро бажає навчитися новому, але не скаже про це відкрито; дослідження свідчать, що недостатнє навчання студентів необхідним технікам виконання завдань – значно вагоміша причина їх плагіату, аніж їх прагнення обманути викладача;

– підготовка завдань для письмової (самостійної) роботи має бути якомога конкретнішою; наприклад, вузьке питання, на яке має дати відповідь студент, застосування певних методів, робота із конкретною

статистичною інформацією, опрацювання визначених викладачем джерел (публікації, відео, фільми тощо); аналіз і зіставлення двох якісних робіт, які аргументують протилежні точки зору на певне питання;

- винесення на іспит питань за змістом опрацьованих упродовж семестру конкретних джерел;

- застосування при формулюванні завдань третього і вище рівня таксономії Блума; відповіді на завдання, сформульовані через дієслова перших двох рівнів, легко копіюються з інтернету; система Блума побудована за принципом матрьошки: виконання завдання вищого рівня можливе лише через опанування відповідної інформації нижчих рівнів; тобто, якщо викладач пропонує завдання на оцінювання певної інформації, якісна відповідь на нього неминуче покаже знання й розуміння матеріалу [12];

- переконаність у тому, що належно пояснені вимоги до завдання і критерії його оцінювання;

- розроблення нестандартних, творчих завдань;

- оновлення завдань регулярно;

- надавання здобувачам вищої освіти прикладів готових робіт;

- обговорення зі здобувачами вищої освіти прикладів якісного та неякісного академічного письма.

Першочерговими заходами, які практично ефективно допомагають уникати плагіату є передбачення опрацювання унікальних даних, виконання роботи над опрацюванням джерел із високим ступенем деталізації, чіткого визначення джерел, які необхідно дослідити та як саме ними скористатися, за необхідності слід коректно посилатися на джерела інформації у випадках запозичення ідей чи відомостей, а також надавати власну моральну оцінку вчинкам, співвідносити їх із професійними нормами.

У період за останні роки академічна доброчесність в Україні пройшла шлях від повної новизни до певного визнання освітньою і науковою спільнотою.

Запровадження принципів академічної доброчесності в українських закладах вищої освіти – це питання підняття якості вищої освіти та репутації самих закладів вищої освіти, підвищення їхнього рейтингу, визнання дипломів університетів на європейському та світовому рівнях, підвищення конкурентоспроможності випускників цих закладів вищої освіти [7; 9].

Академічна доброчесність у сучасному світі є тим основним важелем, який буде фундаментом внутрішньої гармонії людини, стійкості її характеру та послідовності морального образу. Вища освіта через навчання і дослідження фактично скріплює цей фундамент елементами академічної доброчесності, які покликані виховувати інтелектуальну гідність і повагу до різноманіття думок та ідей, реалізуючи тим самим свою соціальну місію [16].

Академічна доброчесність означає, що в процесі навчання чи досліджень, здобувачі вищої освіти, науково-педагогічні працівники та вчені-науковці керуються, зокрема, принципами чесності, чесною праці та навчання. Неприйнятним є плагіат, списування, несанкціоноване використання чужих напрацювань.

Нажаль, сьогодні, виходячи з міжнародного дослідження, яке базувалось на опитуванні респондентів з багатьох частин світу, у тому числі, з України, було показано, що випадки академічного шахрайства найчастіше зустрічаються також і в нашій країні, а найменше схильності до таких проступків у представників США [16].

Вагомими інструментами підвищення рівня доброчесності є успішне просування належних освітніх практичних заходів у закладах вищої

освіти, де такі практики раніше здійснювались недостатньо. Цьому сприяють такі такі передумови:

1) досягнення сталих результатів у впровадженні норм академічної доброчесності можливе тільки за умови тривалих і наполегливих зусиль керівництва закладу в напрямі просування цих норм і цінностей. Оскільки це не є питання «швидкого рішення», коли університету достатньо прийняти етичний кодекс чи передплатити систему виявлення в тексті ознак плагіату й відзвітувати, що проблему успішно розв'язано;

2) науково-педагогічні працівники повинні мати відповідну кваліфікацію у питаннях сучасного академічного письма, знання про доброчесні й недоброчесні практики навчання, їх причини, інструменти реагування; мати досвід редагування текстів із елементами плагіату. Отож, необхідна організація навчання науково-педагогічних працівників з цього питання;

3) вмотивованість науково-педагогічних працівників працювати на засадах академічної доброчесності. Небажання викладачів займатися цими питаннями властиве не лише Україні, а й багатьом іншим країнам;

4) обговорення теми академічної доброчесності із колегами. Якщо проблема замовчується, вона не вирішиться. Окрема порада – колеги з кафедри мають систематично обмінюватися досвідом запровадження доброчесних практик, проговорювати це питання у своєму колективні не рідше, ніж кожні один-два місяці;

5) інформування здобувачів вищої освіти про політику закладу освіти для того, щоб вони відчували себе частиною «чесної» академічної спільноти. Необхідно пояснювати здобувачам вищої освіти переваги від доброчесності, мотивувати їх до підтримки високих цінностей академічної спільноти, які дозволяють зберігати й створювати нове знання про навколишню дійсність;

б) вміти планувати і проводити навчальні заходи, які ефективно допомагають здобувачам вищої освіти уникати плагіату;

7) уміти виявляти випадки плагіату в текстах.

Під час підготовки здобувачами вищої освіти письмових робіт підвищити академічну доброчесність можливо такими способами:

– проводити щонайменше одну проміжну перевірку чорнового варіанту письмової роботи із наданим відгуком і рекомендаціями;

– структурувати виконання роботи у часі, з проміжними перевірками кожного етапу її підготовки;

– надавати здобувачам вищої освіти критерії оцінювання робіт, аби студенти провели рецензування робіт один одного;

– не варто привселюдно оголошувати здобувачам вищої освіти, що в їхніх роботах знайдено плагіат, адже таке твердження викликає захисну реакцію. Слід показати, як переробити, і перевірити доопрацьовану роботу;

– показувати здобувачам вищої освіти, якщо є така можливість, результати перевірки їх текстів у системах виявлення текстових запозичень, це корисний інструмент [14].

Важливо розуміти, що академічна доброчесність – це поняття широке та не обмежується проблематикою плагіату. Мається на увазі: стан довіри, відповідальності та взаємоповаги всередині наукового співтовариства, для якого важливими є поняття справедливості та чесності.

## **ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

З точки зору світових стандартів вищої школи академічна доброчесність – це дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти.

Прийняття і підтримка кожним учасником освітнього процесу принципів академічної доброчесності є запорукою гарного місця працевлаштування та основою стратегії життєвого успіху в цілому.

У науково-дослідній сфері можуть виникати помилки цитування, які виникають внаслідок порушення академічної етики, оскільки у сучасних умовах вони можуть призводити до викривлення наукометричних показників науковців та наукових видань, внаслідок чого порушуються права справжніх авторів.

Дискусійними й надалі залишаються питання щодо правильного цитування перекладів, оскільки процес покладу завжди вносить певні зміни у розуміння тексту, мається на увазі викривлення інформації стосовно позиції автора оригінального тексту.

Типовим для українських освітян і науковців з деяких галузей знань, зокрема, й з управління та адміністрування, є подання всієї публікації чи її оглядової частини у вигляді набору фрагментів, запозичених з різних джерел, які не завжди коректно оформлені, навіть якщо вони є прямим цитуванням. У таких текстах нерідко бувають переплутані посилання.

Не менш дискусійним у наукових колах є поняття самоплагіату. Самоплагіатом вважається, відповідно до законодавства України, «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів» [11].

Підвищення якості академічної доброчесності, у певній мірі, забезпечить володіння інструментарієм і методиками контролю її дотримання, а саме, до прикладу, застосування розроблених закладом освіти регуляторних документів.

Слід зауважити, що застосування заходів академічної відповідальності має сенс тоді, коли усі учасники освітнього процесу розуміють зміст чинних норм, підстави і процедури притягнення до

академічної відповідальності. Разом з тим, важливою умовою забезпечення академічної доброчесності є створення чітких і зрозумілих процедур розгляду справ та прийняття рішень стосовно імовірних порушень.

Отже, виходячи із зазначеного, можна зробити висновок про те, що поняття «академічна доброчесність» є всеохопним. Воно стосується не лише загальної корпоративної культури закладу вищої освіти, а й водночас і внутрішньої культури особистості.

Тому, дотримуватися академічної доброчесності – це здатність: чесно визнавати свої помилки, відповідально ставитися до навчання та дослідження; використовувати лише перевірені дані; уникати плагіату; правильно цитувати роботи інших.

Можна назвати шість ключових фундаментальних цінностей, важливих для кожного дослідника: чесність; довіра; справедливість; повага; відповідальність; сміливість. Чесність є основою надання освітніх послуг. Саме завдяки чесності можлива реалізація усіх наступних ключових цінностей. Довіра означає, що усі учасники наукового процесу не бояться ділитись думками та ідеями. Справедливість передбачає наявність чітких вимог і прозорого оцінювання. Повага передбачає ставлення з повагою один до одного і до роботи іншого. Повага в академічному середовищі має бути категорією взаємною. Сміливість передбачає здатність відстояти ключові цінності академічної доброчесності та за потреби перейти від слів до дій.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Dmitrenko N., Nikolaeva S., Melnik L., Voloshyna O. Autonomous ESP Learning of Prospective Teachers of Mathematics. *Postmodern Openings*. 2020, Volume 11, Issue 1 Supl. 1, pages: 86-104.

2. Gromov I.V., Kolomiets A.M., Akimova O.V., Khamska N.B., Slushny O.M. Educational project «Pedagogical insight» as a technology of the future teachers' personal professional formation. *SOCIETY, INTEGRATION, EDUCATION* (SIE 2020). Rezekne, Latvia. 2020. Vol. IV. P. 635-645.
3. Gurevych R., Frytsiuk V., Dmytrenko N. Computer diagnostics of readiness of prospective teachers to professional self-development. *Information technologies and learning tools*, 2019. Vol 69. №1.
4. Maksymchuk B., Gurevych R., Opushko N. and others. Training Future Teachers to Organize School Sport. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. - 2020, Volume 12, Issue 4, pages: 310-322 <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4/347>
5. Maksymchuk I., Maksymchuk B., Frytsiuk V. Developing pedagogical mastery of future physical education teachers in higher education institutions. *Journal of Physical Education and Sport* ® (JPES), 18(2), Art 119, pp. 810 - 815, 2018.  
<http://efsupit.ro/images/stories/iunie2018/Art%20119.pdf>
6. Matokhniuk L., Avramenko N., Kushnir Yu., Shportun O., Shevchuk V., Shorobura I., Kaplinsky V., Overchuk V., Koval T. Psychocorrection of Adolescents 'Anxiety by Music Therapy. 2021, Volume 12, Issue 1, pages: 51-66.
7. Oliinyk T., Mishchenko O., Ievliev O., Saveliev D., Hubina S. Inclusive education in Ukraine: conditions of implementation and challenges. *Cadernos de Educação, Tecnologia e Sociedade*. 2023. Vol. 16 No. se2. P. 50-62. <file:///C:/Users/PC/Downloads/1286-Article%20Text-6530-1-10-20240104.pdf>
8. Sikora Y., Kaletnyk M., Hubina S., Vasiuta V., Vasiuta V. The use of adaptive learning in the study of natural and mathematical disciplines as a means of developing students' independence. *AD ALTA: journal of*

*interdisciplinary research*. 2022. Volume 12. Issue 2. Special issue XXXI. P.184-188.

[http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120231/papers/A\\_32.pdf](http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120231/papers/A_32.pdf)

9. Губіна С.І. Дотримання академічної доброчесності – сходинка до покращення якості освіти. WayScience: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «MECHANISMS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL POTENTIAL DEVELOPMENT» (23-24 листопада 2023 року, м. Дніпро). 2023. С. 59-61.
10. Гуревич Р.С., Клочко О.В., Клочко В.В., Ковтонюк М.М., Опушко Н.Р. Computer science teachers' readiness to develop and use computer didactic games in educational process. *Information Technologies And Learning Tools*. 2020. Vol 75. No 1.
11. Закон України «Про освіту», затверджений Верховною радою України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%E4%EE%E1%F0%>
12. Інфографіка: таксономія Блума [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://abetkaland.in.ua/infografika-taksonomiya-bluma/>
13. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. К.: Міністерство освіти і науки України, 2018. 33 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/2018/10/25/recomendatsii.pdf>
14. Ніколаєв Є. Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах? Освітня політика. 2018 р. Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/1131-yak-prosuvati-tsinnostiakademichnojidobrochesnosti-v-ukrajinskikh-universitetakh>
15. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.).

К.: Міністерство освіти і науки України, 2017. 19 с. Режим доступу:  
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>

16. Сазик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? Режим доступу:  
<http://educationua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontsepsiya-chi-dieviinstrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti>

**Відомості про автора та співавторів:**

ПІБ автора (авторів)	<b>Губіна Світлана Іванівна</b>	<i>Hubina Svitlana Ivanivna</i>
Науковий ступінь	кандидат педагогічних наук	Candidate of Pedagogical Sciences
Вчене звання	доцент	Associate Professor
Повна назва посади та установи	доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	Associate Professor of Department of pedagogy, professional education and management of educational institutions, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University
Номер телефону	096-346-76-08	
e-mail	<i>sveta_tsuprik@ukr.net</i>	

ORCID	ORCID ID 0000-0001-5743-350X	
Назва статті	Дотримання принципів академічної доброчесності в освітньо-науковому середовищі ЗВО	
Рубрика журналу		

**Відомості про автора та співавторів:**

ПІБ автора (авторів)	<b>Фрицюк Валентина Анатоліївна</b>	<i>Frytsiyk Valentyna Anatoliivna</i>
Науковий ступінь	доктор педагогічних наук	Doctor of Pedagogical Sciences
Вчене звання	професор	Professor

Повна назва посади та установи	професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	professor of the Department of Pedagogy, Vocational Education and Management of Educational Institutions of Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University
Номер телефону	0971310134	
e-mail	<i>hfrjdcmr@ukr.net</i>	
ORCID	ORCID ID 0000-0001-6133-2656	
Назва статті	Дотримання принципів академічної доброчесності в освітньо-науковому середовищі ЗВО	
Рубрика журналу		

**Відомості про автора та співавторів:**

ПІБ автора (авторів)	<b>Мельник Людмила</b> <b>000</b>	
Науковий ступінь	кандидат	Candidate of

	педагогічних наук	Pedagogical Sciences
Вчене звання	доцент	Associate Professor
Повна назва посади та установи	доцент кафедри 000, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	Associate Professor of Department of 0000, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University
Номер телефону		
e-mail		
ORCID	ORCID ID	
Назва статті	Дотримання принципів академічної добросесності в освітньо-науковому середовищі ЗВО	
Рубрика журналу		